

Д/р
15924

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Філологічний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра прикладної лінгвістики

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

бакалавра

на тему:

«Комунікативні стратегії знайомства у дітей дошкільного віку»

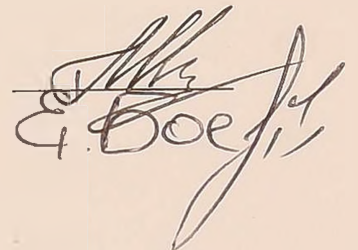
«Preschool aged children's communicative acquaintance strategies»

Виконала: студентка денної форми навчання
напряму підготовки 6.020303 Філологія

Пархомчук Вікторія Олегівна

Керівник: к.філол.н., доц. Шевчук Л. В.

Рецензент: к.філол.н., доц. Боева Е. В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

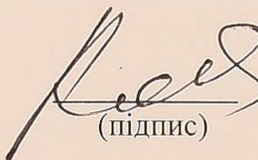
№ 9 від 16 травня 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № 5

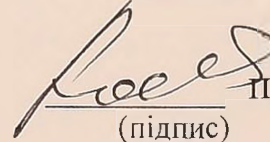
протокол № 2 від 16 червня 2017 р.

Оцінка вільно 1 А 195
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

(підпис) проф. Кондратенко Н.В.

Голова ЕК

(підпис) проф. Кондратенко Н.В.

Одеса – 2017

432449

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГІЇ МОВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА СПОСОБИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ	7
1. 1. Сутність і класифікація комунікативних стратегій	7
1. 2. Комунікативні стратегії і тактики мовної поведінки	12
1. 3. Діалогічна модель комунікації	18
1. 4. Особливості діалогічної комунікації дітей дошкільного віку з однолітками	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ДІАЛОГАХ ЗНАЙОМСТВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	24
2. 1. Діалоги знайомств типу «хлопчик-хлопчик»	24
2. 2. Діалоги знайомств типу «хлопчик-дівчинка»	37
2. 3. Діалоги знайомств типу «дівчинка-дівчинка»	48
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	63

ВСТУП

Актуальність теми. Нинішня наука про мову перебуває в центрі гуманітарних досліджень, для яких притаманні міждисциплінарний підхід і спільна антропологічна спрямованість.

У мовознавстві здійснюється певний розвиток об'єкта – зростає інтерес до мови як основного способу існування людини, мова сприймається не просто знаковою системою, що використовуються людиною. Н. Д. Арутюнова вважає, що в центрі лінгвістики в наш час розглядається феномен життя, в ядрі якого знаходиться людина зі всіма її соціальними потребами, культурним функціонуванням та психічними факторами [2].

Роль спілкування в сучасному світі надзвичайно важлива. У ХХІ столітті комунікативний простір швидко розширюється й діалоги набувають все більш важливої ролі. Можна з впевненістю сказати, що за останні два століття для української мови властиве розширення діалогу. Причини цього явища різноманітні: абсолютна демократизація через стереотипність суспільно політичних явищ; внутрішні властивості, що притаманні формі української мови.

Діалогічне спілкування та, власне, сам діалог завжди жваво вивчали та аналізують досі з різноманітних точок зору в межах таких наукових дисциплін, як лінгвістика, риторика, літературознавство, філософія, психологія тощо. Для мовної культури діалогічне спілкування є неймовірно вагомий предмет дослідження, адже саме в діалогічному спілкуванні виявляється рівень оволодіння людиною норм літературної мови, уміле використання різних мовно-виражальних засобів. Недарма О. М. Лазуткіна вважає, що таке явище як діалог є неповторним процесом спілкування, саме це, насамперед, потрібно досліджувати у культурі мови [20]. Визнаємо, що це висловлення, безперечно об'єктивне з точки зору оцінки багатозначності діалогічної мови, це скоріше погляд у прийдешнє, ніж характеристика дійсного становища справ, адже дослідження діалогу в мовній культурі лише почали розвиватися.

Під діалогом розуміється форма активної комунікативної взаємодії двох або більше суб'єктів, матеріальним результатом якого є утворення специфічного дискурсу, що складається з послідовності реплік [33]. До того ж один із співрозмовників може мати полімодальний характер, тобто інтегрувати думки інших, іншими словами відобразити не лише себе, а групу осіб. Діалог протистоїть іншим формам мовного спілкування, тому що бесіда є більш структурною та легко змінюваною формою.

У культурі мови дослідження діалогічного мовлення являє собою велику зацікавленість, тому що воно розкриває комунікативну функцію мови. За допомогою діалогу ми можемо виявити рівень мовної компетентності й мовної культури будь-якої особистості. Адже саме завдяки діалогічному спілкуванню ми одержуємо дійсне та добре окреслене уособлення комунікативної норми української мови.

У діалозі комуніканти завжди мають визначену інтенцію та певний комунікативний наслідок, що не скажеш про монолог. Якщо співрозмовник досягнув того комунікативного результату, якого хотів, то це вважається фінальною метою мовної культури.

Вивчення культури діалогічного мовлення різностороннє. З одного боку, воно викликає багато запитань, доречних при описі ознак будь-якого втілення мови, наприклад, аналіз виконання всіх типів норм (мовних, комунікативних, етичних); з'ясування своєрідності використання мовних засобів. З іншого, вивчення діалогічного мовлення немислиме без обговорення питань, прямо узгоджених із своєрідністю цієї форми мовної взаємодії: порівняння відмінних діалогів різних типів з метою з'ясування характерних їм комунікативних норм; характеристика дії інтенції в конкретних діалогах; дослідження вихідних даних для отримання певного комунікативного результату.

Процес комунікативних стратегій і тактик досліджувався в працях таких дослідників, як В. С. Анохіна, Ф. С. Бацевич, М. В. Богачева, А. Д. Белова, І. М. Борисова, Дж. Гумперз, Т. А. ван Дейк, С. Деріен,

О. В. Дмитрук, О. М. Ільченко, О. С. Іссерс, В. Кінч, Е. М. Лазуткіна, Г. Г. Почепцов, І. Є. Фролова, Х. Хаверкарте, Н. Хомський та інші. Проте аналіз стратегій і тактик дітей у діалогах знайомств ще не розглядався, тому ми вирішили досліджувати саме такий формат діалогу, у цьому і полягає новизна нашої наукової роботи.

Об'єктом нашого дослідження є діалоги знайомств у дітей дошкільного віку.

Предмет вивчення – особливості комунікативних стратегій в діалогах «дитина-дитина» на основі зібраного матеріалу.

Метою роботи є розглянути сутність та специфіку комунікативних стратегій в діалогах дітей дошкільного віку.

Відповідно до поставленої мети визначено конкретні завдання:

- дослідити структуру мовної комунікації;
- розглянути сутність і класифікацію комунікативних стратегій;
- визначити тактики мовної поведінки;
- визначити складові стратегії спілкування;
- визначити, якими стратегіями користуються діти в діалогічному спілкуванні;
- проаналізувати стратегії і тактики за різними класифікаціями у дітей в діалогах-знайомствах «дитина-дитина».

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у роботі завдань застосовується методи опису та спостереження, порівняльний аналіз, а також методика аналізу усного діалогічного спілкування (за О. О. Селівановою).

Матеріалом для роботи послужили 15 діалогів знайомств дітей дошкільного віку.

Теоретична значущість наукової роботи полягає в тому, що її результати, пропозиції та рекомендації підсумовують і роблять внесок до наукових знань про комунікативні стратегії в діалогах «дитина-дитина».

Практичне значення дослідження полягає в перспективі застосування його результатів у науково-дослідницьких роботах інших студентів (при аналізі комунікативних стратегій в діалогах «дитина-дитина»).

Крім того, результати роботи можуть бути враховані при підготовці навчальних та навчально-методичних матеріалів з лінгвістичних дисциплін.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку літератури.

У вступі описана актуальність теми, визначені основні поняття, вказано об'єкт та методи дослідження, предмет вивчення, мета та завдання роботи, матеріал дослідження, теоретична та практична значущість наукової роботи.

У першому розділі, у підрозділі 1.1. вказані різні погляди науковців на поняття «стратегія», її сутність та класифікації з точки зору дослідників. У підрозділі 1.2. вказані різні підходи щодо визначення термінів комунікативної стратегії та комунікативної тактики. У підрозділі 1.3. описана діалогічна модель, запропонована О. О. Селівановою та класифікація моделі комунікації за Ф. С. Бацевичем. У підрозділі 1.4. описані особливості діалогічної комунікації дітей дошкільного віку з однолітками.

У другому розділі ми дослідили комунікативні стратегії в діалогах знайомств у дітей дошкільного віку в аспекті їх впливу на свідомість співрозмовника.

У висновках ми підсумовуємо результати нашого дослідження.

ВИСНОВКИ

Текст як одиниця соціальної комунікації має характеристики відповідної сфери діяльності, а його структура і її мовне втілення відображають тип діяльності й визначаються намірами, характерними для цієї діяльності. Тому, вивчаючи характеристики комунікації, необхідно враховувати, що її загальне призначення полягає у вирішенні професійної проблеми, досить часто через безпосередній вплив на партнера у спілкуванні, примус, або опосередкований вплив, спонукання, переконання.

Дослідження діалогічного мовлення не втрачає актуальності, тому що воно розкриває комунікативну функцію мови. За допомогою діалогу ми можемо виявити рівень мовної компетентності і мовної культури будь-якої особистості. Адже саме завдяки діалогічному спілкуванню ми одержуємо дійсне та добре окреслене уособлення комунікативної норми української мови.

Прагнучи до мети, автор продумує стратегію та її досягнення, втілює її в найбільш адекватних текстах: від нагадування, заклику, вимоги, до наказу, ультиматуму, загрози. Якщо комунікативну стратегію розуміти як сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на вирішення спільного комунікативного завдання мовця, то комунікативною тактикою необхідно вважати одну або кілька дій (комунікативних ходів), які сприяють реалізації стратегії. Проте реалізація комунікативного завдання безпосередньо залежить від комунікативної компетентності адресанта. Можна сміливо стверджувати, що комунікативна компетентність, об'єктивність та оперативність в оцінці інформації, інформованість і професійна компетентність, «відчуття часу» й уміння бачити перспективу подій, що розвиваються, уміння володіти своїми емоціями, підвищена увага, чудова пам'ять на все, що стосується іншого тощо – це певні особистісні якості адресанта, що відіграють чималу роль на шляху до реалізації комунікативних тактик і стратегій.

Процес комунікативних стратегій і тактик досліджувався в працях таких науковців, як В. С. Анохіна, Ф. С. Бацевич, М. В. Богачева,

А. Д. Белова, І. М. Борисова, Дж. Гумперз, Т. А. ван Дейк, С. Дерієн, О. В. Дмитрук, О. М. Ільченко, О. С. Іссерс, В. Кінч, Е. М. Лазуткіна, Г. Г. Почепцов, І. Є. Фролова, Х. Хаверкарте, Н. Хомський та інші. Проте аналіз стратегій і тактик дітей у діалогах знайомств ще не розглядався, тому ми досліджували саме такий формат діалогу.

У нашій роботі здійснено аналіз комунікативних стратегій діалогів знайомств у дітей дошкільного віку.

Під стратегією ми розуміємо глобальний комунікативний намір, мовний механізм впливу, внесення змін до свідомості адресата, корекція його моделі світу. Глобальне завдання, закладене в стратегії, досягається поступово, через реалізацію менших складових стратегії – мовних тактик, ходів і мовних маркерів. Тактика – це сукупність дій, спрямованих на досягнення стратегії, хід – це конкретна дія, мовні маркери – мовні прийоми, які в комплексі дозволяють виявити механізми впливу.

Результати нашого дослідження показали, що хлопчики використовували прагматичний тип мовних стратегій, стратегію самопрезентації та емоційно налаштовуючу тактику: комплімент, а також семантичний тип мовних стратегій, а саме стратегію і тактики вмовляння. Слід зазначити, що лише в групах типу «хлопчик-хлопчик» та «хлопчик-дівчинка» було використано семантичний тип мовних стратегій, а саме стратегію і тактики дискредитації, дівчатка цю тактику не використовували.

Порівнюючи діалоги, ми побачили закономірність: у всіх групах, якщо дитина молодша за свого співрозмовника, їй властиво використовувати семантичний тип мовних стратегій, а саме стратегію і тактики вмовляння, пропозиції та прохання з наміром подальшого спілкування. Також практично всі діти використовували комунікативний хід «апеляція до Авторитету». Це явище стосується не лише діалогів знайомств, діти дошкільного віку часто у спілкуванні посилаються на певний «авторитет».

У всіх трьох групах комуніканти використовували прагматичний тип мовних стратегій, емоційно налаштовуючу тактику: комплімент та тактику

самопрезентації. Дівчатка додатково використовували тактики «умови», «компроміс» та «захист».

Підсумовуючи, ми можемо сказати, що діти дошкільного віку, знайомлячись між собою, керуються власними потребами: помінятися іграшкою, покататись на самокаті, гойдалці чи приєднатися до гри з іншими. Лише в деяких діалогах при знайомстві у дітей була відсутня особиста користь, такі діти знаходились в еґо-стані Батько/Дорослий.

Специфіка спілкування дошкільників з однолітками відрізняється від спілкування з дорослими. Комунікації між дітьми більш яскраво емоційно насичені, супроводжуються різкими інтонаціями, криками, кривляннями, сміхом, в таких діалогах відсутні жорсткі норми та правила, яких потрібно дотримуватись, спілкуючись з дорослим. Основним фактором комунікації однолітків у дошкільному віці стають спільні ігри, адже саме в процесі гри формується здатність діяти в ній певним чином, встановлювати товариські стосунки та показувати свої вміння іншим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анохина В. С. Стратегии и тактики коммуникативного поведения в малой социальной группе (семье) [Текст] / В. С. Анохина // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2008. – № 56. – С. 64-71.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 2-ое изд., испр. – 896 с.
3. Бардіна Н. В. Як писати та захищати курсову, бакалаврську та дипломну роботу : метод. посіб. для студ. II – V курсів спец. «Прикладна лінгвістика» / Н. В. Бардіна; ред. Д. С. Іщенко; ОНУ ім. І. І. Мечникова, Філол. фак., Кафедра прикладної лінгвістики. – Одеса : Астропринт, 2002. – 44 с.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К., 2004. – 344 с.
5. Богачева М. В. Аргументативная коммуникативная стратегия и тактические приемы ее реализации в русском языке [Электронный ресурс] / [Текст] М. В. Богачева // Вестник Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара. – 2010. – Режим доступа : http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2010_16/article/9.pdf
6. Белова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики : проблеми систематики / А. Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу : зб.наук.пр. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. – С. 11-16.
7. Борисова И. Н. Дискурсивные стратегии в разговорном диалоге [Текст] / И. Н. Борисова // Русская разговорная речь как явление городской культуры / под ред. Т. В. Матвеевой. – Екатеринбург : АРГО, 1996. – С. 21-48.
8. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети [Текст] / Т. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13-16.

9. Гойхман О. Я., Надеина Т. М. Речевая коммуникация : Учебник / Под ред. проф. О. Я. Гойхмана. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 272 с.
10. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение [Текст] / Ю. Н. Емельянов. – Л. Изд-во ЛГУ, 1985. – 167 с.
10. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення : професійне і непрофесійне спілкування [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2004. – 480 с.
11. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4 т. [Текст] / А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Том 3 : П – С. – 426 с. ; Том 4 : Т – Я. – 388 с.
12. Зубенко Л. Г., Немцов В. Д. Культура ділового спілкування : Навчальний посібник [Текст] / Л. Г. Зубенко, В. Д. Немцов. – К. : «ЕксОб», 2002. – 200 с.
13. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи : автореф. дис. д-ра филол. Наук / О. С. Иссерс. – Екатеринбург, 1999. – 29 с.
14. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи [Текст] / О. С. Иссерс. – Изд. 5-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 288 с.
15. Иссерс О. С. Речевое воздействие : учеб. пособие для студентов, обучающихся по специальности «Связи с общественностью» [Текст] / О. С. Иссерс. – 2-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2011. – 224 с.
16. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М., 2012. – С. 139-191.
17. Казаковская В. В. Вопросно-ответные единства в диалоге «взрослый – ребенок» / В. В. Казаковская ; отв. ред. А. В. Бондарко, М. Д. Воейкова. – СПб. : Наука, 2006. – 456 с.
18. Ключев Е. В. Речевая коммуникация : Учебное пособие для университетов и институтов [Текст] / Е. В. Ключев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.
19. Лазуткина Е. М. Коммуникативные цели, речевые стратегии, тактики и приемы // Культура русской речи / Е. М. Лазуткина ; под ред.

- Е. Н. Ширяева. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1998. – С. 72-82.
20. Лазуткина Е. М. Культура речи среди других лингвистических дисциплин // Культура русской речи и эффективность общения. / Е. М. Лазуткина – М., 1996.
21. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК "Гнозис", 2003. – 280 с.
22. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг [Текст] / Л. А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
23. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – 2-ге вид. доп. – К. : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
24. Селіванова О. О. Основы теории мовної комунікації: Підручник. / О. О. Селіванова – Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. – С. 176-187
25. Селіванова О. О. Основы теории мовної комунікації: Підручник. / О. О. Селіванова – Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. – С. 303-310.
26. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / О. О. Селіванова – Підручник. – Полтава, 2008. – 712 с.
27. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
28. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основы теории мовної комунікації [Текст] / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук // Навчальний посібник – Київ, 2010. – С. 31-31.
29. Сковородников А. П. О необходимости разграничения понятий «риторический прием», «стилистическая фигура», «речевая тактика», «речевой жанр» в практике терминологической лексикографии [Текст] / А. П. Сковородников // Риторика – Лингвистика. – Вып. 5 : Сб. статей. – Смоленск : СГПУ, 2004. – С. 5-11.

30. Труфанова И. В. О разграничении понятий : речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика [Текст] / И. В. Труфанова // Филологические науки – 2001. – № 3. – С. 56-65.
31. Федорина А. О. Хочеш стати журналістом? Практичні поради для тих, хто хоче спробувати [Текст] / А. О. Федорина. – Суми : СОГО «Сумський прес-клуб», 2006. – 72 с.
32. Федорова О. В. Экспериментальный анализ дискурса. М. : Языки славянской культуры, 2014 — 512 с.
33. Формановская Н.И. Размышление о единицах общения / Н. И. Формановская // Рус. яз. за рубежом. – 2000. – № 2. – С. 15-16.
34. Формановская Н. И. Размышления о единицах общения [Текст] / Н. И. Формановская // Русский язык за рубежом. – 2000. – № 1. – С. 56-63.
35. Яковець А. В. Телевізійна журналістика : теорія і практика : Підручник [Текст] / А. В. Яковець. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 240 с.
36. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації / О. В. Яшенкова – Навчальний посібник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2010. – 312 с.
37. Bakeman R., Brownlee I. Social rules covering objects conflicts in toddlers / R. Bakeman , Brownlee // Peers relationships and social skills in childhood. – N. Y., 1983.
38. Bruner J. S. The organization of skilled action / J. S. Bruner // The integration of a child into a social world. – Cambridge, England : Cambridge University Press, 1974.
39. Garvey C. Play / C. Garvey – Cambridge, Mass; Harvard University Press, 1977. – 133 p.
40. Lutjeharms M. Learning strategies. Language Learning for European Citizenship / M. Lutjeharms : Report on Workshop 6A. – Tampere, Finland, 1991. – P. 34-42.
41. Robinson E. G., Robinson E. W. Development of understanding about communication : message inadequacy and its role in causing communication

failure / E. G. Robinson, E. W. Robinson // Gen. Psychol. Monogr. 1978. V. 98. N1. P. 2.

42. Zahn-Waxler C., Iannotti R., Chapman. Peers and prosocial development / C. Zahn-Waxler, R. Iannotti // Peers relationships and social skills in childhood. – N. Y., 1982. – 414 p.

